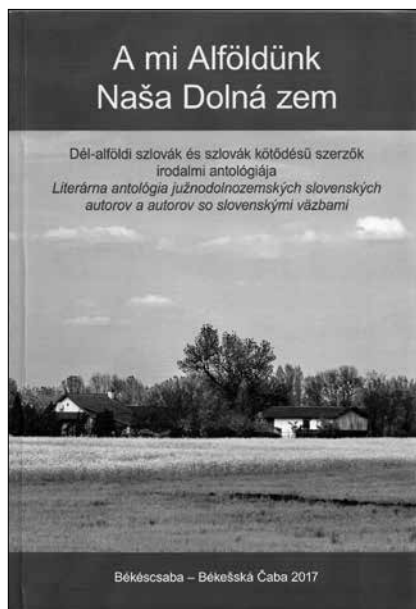

Naša Dolná zem/A mi Alföldünk

A dél-alföldi szlovák és szlovák kötődésű írók antológiájának margójára

Egy-egy antológia megjelenése, történjen az bármely irodalom életében, jelentős kulturális eseménynek számít, hiszen különböző szempontok mentén tájékoztat az adott irodalmon belüli folyamatokról, törekvésekről és válogat egy adott térség, korszak, műfaj, szerző, szerzői csoport irodalmi terméséből. A gazdag könyvtárosi tapasztalatokkal rendelkező Lonovics Lászlóné szerkesztésében, a Békés Megyei Könyvtár kiadásában 2017-ben megjelent Naša Dolná zem / A mi Alföldünk című kétnyelvű irodalmi antológia a szlovákok által is lakott Dél-Alföld régiót jelöli ki a válogatás fő szervező elvének. A kötetben azok a szlovák és a szlovák kultúrához valamilyen szinten kötődő kortárs alkotók kaptak helyet, akiket érzelmileg szoros szálak fűznek ehhez a térséghez, birtokában vannak sajátos kulturális hagyományainak, s íróként vagy fotóművészként maguk is tevékenyen részt vesznek annak ápolásában, fenntartásában és megújításában. Amikor egy új kötetel ismerkedünk, emlékezetünkben önkéntelenül is felvillannak az azonos témakörben előzőleg közreadott művek, melyek viszonyítási pontként segítenek az értelmezésben. A nemrégiben napvilágot látott kiadvány előzményeit a magyarországi szlovák irodalmi termésből készült válogatások között kell keresnünk.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy van-e folytonosság az új kötet és a napjainkig megjelent szlovák irodalmi antológiák között: *Hrušky mamovky Špiakovej / Spiák anyó körtéi* (1955); *Výhonky / Hajtások* (1978); *Fialôčka, fiala / Ibolyácska, ibolya* (1980); *Pramene / Források*, (1982); *Chodníky / Ösvények* (1984); *Cestou k slovam / Úton a szavakhoz* (1996), *Pod Pilišom tam je náš svet / A Pilis alatt van a mi világunk* (2008), a felsorolt címek közül elsőként a *Výhonky / Hajtásokat* emeljük ki. Tesszük ezt annak okán, hogy ennek a kötetnek a megjelenésétől tartjuk számon a kortárs magyarországi szlovák irodalmat, ami a nemrégiben kiadott

könyv célkeresztjében is szerepel. Külön említést érdemel az előzőekhez szervesen illeszkedő, 1985-ben Szlovákiában megjelent, Lubica Bartalská által szerkesztett *Ozveny rovín / A rónaság visszhangja* című szlovák nyelvű antológia is, amelyet kötetsszerző szempontja szintén a dél-alföldi régióhoz köt. Harmadikként a *Pod Pilišom tam je náš svet / A Pilis alatt van a mi világunk* című, Z. Bárkányi Valkán, G. Papuček és I. Fuhl által szerkesztett, a pilisi kortárs írók műveit felvonultató, a magyarországi szlovák irodalom témakörében eddig megjelent hazai válogatások közül a regionalizmust elsőként alkalmazó kiadványt hozzuk fel, melyhez két ponton is kapcsolódik

a mostani antológia. A legújabb válogatás és az említett kiadványok közötti kontinuitást az azonos tárgykörhöz tartozás ténye, a közös írói kör és irodalmi repertoár is példázza. Bennünket azonban az együttes vonások mellett legfőképpen a különbségek foglalkoztatnak, melyek nyomán feltárhatjuk az új kötet hozadékait.

Az olvasót az antológia világába Szincsek György író ajánlása vezeti be. A kötetben való tájékozódást a szerkesztői-kiadói bevezető, a könyvről készült recenzió és a magyar nyelvű fejezethez írt előszó segíti.

A *Naša Dolná zem / A mi Alföldünk* előzményeként bemutatott antológiákba való bekerülés alapvető követelménye a szlováknyelvűség volt. A magyarországi szlovák irodalmi gondolkodás mértékadó képviselői a szlovák kultúrához tartozás döntő tényezőjét napjainkban is az egynyelvűségben jelölik meg. Ezzel annak a nézetüknek adnak hangot, mely szerint egy adott nemzeti (nemzetiségi irodalom) kizárólag nyelvében létezhet. Az egynyelvűség, mint irodalomszervező kohéziós erő, azonban globalizálódó világunkban – esetünkben a nemzetiségi nyelvtudás folyamatosan gyengülő voltára is tekintettel – elszigetelődéshez vezethet. Ezzel az akkut problémával kapcsolatban joggal vetődik fel a kérdés úgy

A szerző írása a Naša Dolná zem/A mi Alföldünk című irodalmi antológiából.

a határon túli magyar, mint a határon túli szlovák vagy egyéb (nemzetiségi) irodalmak kontextusában is, hogy létezhet-e nemzeti (nemzetiségi) irodalom az anyanyelven kívül más nyelven is?

A tapasztalat azt mutatja, hogy igen, hiszen gondoljunk csak arra, hogy a szlovák irodalom a IX. századtól egészen a XIX. század közepéig több – ósláv, szlovák népnyelv, latin, bibliai cseh, szlovákosított cseh, német és magyar – nyelven létezett. Az elmúlt évtizedekben a szlovák irodalomtudomány is szembesült ezzel a kérdéssel, s a ténytudóságot figyelembe véve feloldotta az addigi nyelvi kötöttségeket, és elfogadta annak lehetőségét, hogy a szlovák irodalom (szlovák szellemiség) más nyelveken is létezhet és megnyilvánul, amennyiben tematikájában megjelenik a szlovákság élete. Ennek értelmében az egyetemes szlovák irodalom korpuszába sorolja a Szlovákiában szlovák nyelven született művek mellett azokat is, melyek Szlovákián kívül jöttek létre annak az országnak a nyelvén, melyben az adott író él. Ezekben az esetekben a nyelvet a téma helyettesítheti. Így nyílt lehetőség arra is, hogy a szlovák irodalomtörténet soraiba fogadja a szlovák származású Kossuth-díjas magyar írókat, *Závada Pált*, aki regényeiben a dél-alföldi szlovák világot dolgozza fel. Az író munkásságát a szlovák és a magyar irodalomtörténet mellett a magyarországi szlovák irodalom is számon tartja.

Ha elfogadjuk a szlovák irodalomtudomány álláspontját, az új antológiába választott magyar nyelvű, a Dél-Alföld régió szlovákságát bemutató szövegeket is a magyarországi szlovák irodalom részeként értelmezhetjük. Jelen kötet szerkesztőjében is felmerült a nyelv körüli dilemma, azaz hogy szabad-e a szlovák irodalmi antológiába eredeti magyar nyelvű szövegeket is beemelni? Könyvtárosi munkája során nap mint nap érzékeli a térség szlovákságának előrehaladott asszimilációját, a szlovákság tudat látványos hanyatlását, a nyelvvesztés tényét, és az olvasók nyelvi korlátait. E körülmények hatására vetett számot a helyzettel. Azzal, hogy az általa ismert, a szlovák Dél-Alföld világát magyar nyelven bemutató szerzőket bevonta a diskurzusba, a maga módján ösztönösen tapintott rá a nyelvi dilemma egy lehetséges megoldási alternatívájára. Ezzel megkönnyíti a recepciót, fenntartja, jó esetben fokozza a szlovák irodalom iránti érdeklődést és – nem utolsó sorban – nyit a magyar nyelvű olvasók felé is.

A szerkesztő szélesre tárta az antológia képzeletbeli kapuját, amikor szám szerint összesen 38 író, költő és 4 fotóművészt hívott meg a lapjaira. A szlovák és magyar nyelvű szerzők aránya kiegyensúlyozott, mivel mindkét csoportban 19-19 szerző kapott helyet a kötet két, szlovák és magyar nyelvű fejezetében. A válogatást a szerzők rövid életrajza és könyvészeti adataik egészítik ki. A bemutatott szemelvények a nyelvi kiegyensúlyozottságot azonban kevésbé tükrözik tekintettel arra, hogy a magyarországi szlovák, illetve a magyar szépirodalom képviselői mellett a szerényebb irodalmi munkásságú,

kevésbé ismert szerzők, a helyi és környékbeli közösségekben megbecsült népi verselők és elbeszélők, valamint a néprajz területéről érkezett szakemberek is lehetőséget kaptak az antológiában való megjelenésre. Ilyen nyelvi, stílusbeli, műfaji, poétikai sokszínűség és színvonalbeli különbség mellett szinte lehetetlen, ugyanakkor figyelmes olvasó esetében nem kizárt valamiféle egységet mutató összképet létrehozni. A szerkesztőnek valójában nem is ez volt a fő célja. A sokféleség felvonultatásával inkább a Dél-Alföld régió irodalmi-kulturális-nyelvi hagyományainak gazdagságára kívánt rámutatni. E mellett a népi verselők és elbeszélők kultúrtörténeti, nemzetiségtörténeti, helytörténeti, lokális értékeket hordozó szövegeire igyekezett felhívni a figyelmet azzal a céllal, hogy beemelje őket a köztudatba, s így ne merülhessenek feledésbe. Ebben a bánásmódban az értékmentés szándékát érhetjük tetten.

Az egymás mellé rendelt különböző szövegek az antológia lapjain egy teljesen más dimenzióba kerülnek. Párbeszédet folytatnak egymással, miközben olyan összefüggések, értelmek törnek a felszínre, melyek elszigetelt körülmények között rejtve maradnának. Ennek vagyunk tanúi, azt tapasztalva, hogy a szövegek egymásra hatásának köszönhetően kiolvasható és összerakható belőlük egy, a közép-európai létet idéző összefüggő történet, mely magában hordja a történelem máig ható, nemzedékeken átívelő súlyos traumáit. A Dél-Alföldön letelepedett magyarországi szlovákság szemszögéből nézve főleg két történelmi mérföldkőről van szó: az eredeti (felföldi-szlovákiai) szülőföldről való távozás okozta sokk a XVII-XIX. század során, majd a XX. század közepén felmerülő lehetőség az őshazába való visszatérésre (lakosságcsere: kényszer-kitelepítés, kitelepülés). A múlt században zajló egyéb súlyos történelmi események (II. világháború, holokauszt, kényszerszolgálat) szintén komolyan érintették a térség minden lakosát. Az antológiában közvetlenül vagy közvetetten nyomon lehet követni az említett eseményeket, melyek szinte összes részlete a meghatározó központi téma, a magyarországi szlovákság története köré rendeződik. Ehhez kapcsolódnak, belőle ágaznak el a dél-alföldi emberek életéhez kötődő különböző jelenségek, álláspontok, gondolatok, érzések: a szűkebb régióhoz és az anyaországhoz fűződő szeretet, az anyanyelv és kultúra elvesztésének réme, a magyarországi szlovákság összetartozásának gondolata (M. Blaško, M. Čičel, M. Divičan, J. Šóti, Š. Hudák, J. Dolnozemský, P. Samuel, G. Papuček, A. Kormoš). Néhány mélabús alaphangú versben megjelenik az elmúlás fájó gondolata, miközben más költeményekben – a nemzetiségi önkormányzatok pozitív tevékenységének köszönhetően – a remény hangjai is megszólalnak a dél-alföldi szlovák jövőt illetően. További szerzők műveiben például ezekkel a motívumokkal találkozhatunk: a kettős identitásból adódó, szlovák gyökerekhez való ellentmondásos viszonyulás (*Filadelfi M., Péter E., Herczeg T.*), az egykori, a lakosságcserevel kapcsolatos sze-

mélyes lépések felülbírálatára (M. Hronec), az utód végzettsége a Szlovákiába kitelepült anya dél-alföldi szülőföldjére (E. Bachletová), a virtuális őshaza számoltartása (Filadelfi M., Závada Pál, M. Blaško, M. Čičel), az elvesztett anya utáni úr traumája (Závada Péter), a kitelepített anya ismeretlenbe vezető útjának szívszorító emléke (Szilágyi A.). A szerzők többsége műveiben hangot ad a dél-alföldi táj, azon belül a szűkebb lakóhelye iránti szeretetének és ragaszkodásának. E motívumkör keretében említésre kerülnek a jellemző helyi objektumok, jelentős személyiségek és események, de mai hétköznapi történetek is (J. Ando, P. Kondač, O. Krupa, O. Medved', E. Bachletová, Harencsár L., Hartay Cs., M. Hanigovský, T. Mófán, Filadelfi M., Rózsa D., Litauszki G., Szigetiné Búzás Zs., Nyemcsok L., M. Hrivnák). A dél-alföldi emberekről szóló történeteket a békéscsabai és tótkomlói környezetben játszódó szlovák-zsidó-magyar együttélés tapasztalatai egészítik ki (Balogh I., Benedek I. G.)

Az antológiában szereplő szövegekben kiemelt helyet élveznek a hagyományok, azok között is például a találkozási lehetőségeket nyújtó különböző társadalmi rendezvények, átszöve életrajzi eseményekkel: priadky/fonó, večierka/mulatság, šupanie kukurice/kukoricafosztás (Ledzéni Pálné, Zelenyánszki A., Zelenyánszki K., Venyercsán L., T. Mófán). Ilyen alkalmakkor fontos szerepet játszik a főzőtudomány. Az ételek érzelmi jellegük folytán képesek előhívni az emberből, akár a tudatalattijában mélyen beágyazódott emlékeket is. A magyarországi szlovákok manapság inkább a konyhaművészetet,

mint a nyelven keresztül fejezik ki szlovákságukat. A szövegekben a jellegzetes ételek egész sora jelenik meg: a csabai disznóvágáshoz például szorosan hozzátartozik a jó tót kolbász készítése és kóstolása (Áchim P., Péter E., O. Zelenyánský, J. Ando), de nem maradhatnak el a különböző tésztafélék sem: a szilvalekváros kifli és a káposztás kapuszníka (Hartay Cs.). Mótján Tibortól tudjuk, hogy a szarvasi večierkákön ezeket a finomságokat kínálták: bagáňe, lekvárovie kifle, tvarožníka, kapusníka, rejteša a varená kukurica zaliata medom (pogácsa, lekváros kifli, túrós és káposztás lepény, rétes, mákkal megszórt, mézzel édesített főtt kukorica). Závada Pál pedig beavatja az olvasót a mézes mákos rétes (medovie makovie rejteša) készítésének és sajátos, ollóval való szeletelésének titkaiba. Egyúttal rámutat a hagyományok egy XXI. századi mozgásba hozásának lehetséges formájára is.

A Lonovics Lászlóné szerkesztette antológia a máig megjelent magyarországi szlovák irodalmi válogatásokkal összevetve, újfajta gondolkodást képvisel, egy másfajta irodalmi modell iránti igényt vet fel, és a valóságos helyzetnek megfelelő lehetőséget kínál. Tárgyalt munkájával az érdekelteket a magyarországi szlovák irodalmi gondolkodás megújítására ösztönzi. Ebben az összefüggésben a Naša Dolná zem / A mi Alföldünk című válogatás – jó értelemben vett – formabontó mű, mely a maga nemében, az adott tárgykörben egyedülálló, hiánypótló kezdeményezés.

Maruzsné Sebó Katalin

Versek az Antológiából

Juraj Dolnozemský / Antal György

Alföldi róna népe

Elfújta a szél a telet
Ébredszik a kikelet.
Madarak is köszörülik torkukat.
Ólak előtt a kutyák
Elégedetten viselik sorsukat.

Lovas szánkó
Csűr padlására került már.
Öreg juhász csizmáját
Ölelgeti a fekete sár.
Hosszan kémleli az eget
Nem lesz-e száraz a nyár.

Imádkozik a falu
A jó Istent kérve
legyen ősszel
A bőségben része.
Előre mindenre.
Úr áldását kéri
Az alföldi rónák népe.

Péter Erika

Madárlátta

Alkonytájt, ha hazajött nagyapám,
hosszúra nyúlt árnya
kísértetet játszott a folyosó falán.
Minden este izgatottan vártam,
az ablaküveg mögött
lábujjhegyen álltam
s kukucskáltam.
Tudta jól, hogy nézem
az ablakot, hogy elészaladok,
hogy várakozva lesem
mit rejt hátizsákja,
s megkérdem tőle
– Van-e madárlátta? –

Az a barna, száraz, picike „katona”
volt számomra akkor királyi lakoma.
Egy falatnyi madárlátta kenyér,
mit a kéréses tenyér tartott felém.
– Gyere kicsim, egyél! –

Ó gondolatok, ó szavak

Szincsek Györgynek
A rendhagyó komlói tájszótár margójára

Vigyázva erősítik a múltat,
jelennek világítanak,
mindegyik a jövő felé mutat.
Külön és együtt őrzik
a rögös utat.

Bennük van
sorsunk, életünk
kicsit a végzetünk.

Elemeznek témákat,
leporolnak sémákat,
valóval békítenek,
ahol lehet szépítenek.
Reményt nyújtanak,
gonoszra sújtanak!

Okok és okozatok
Ó gondolatok, ó szavak
gyógyítanak?!
Apolnak és lakolnak,
Legnagyobb viharban is
árasztanak, fászasztanak,
de nyugalmat adnak.
Lényegre törekszenek,
titkokat fejtenek,
káoszban nem felejteneik,
csak sejteneik.

Öregszenek és
ujja születnek
a mindenható Isten
csendjében,
a nagy világ rendjében,
a Kánaán szent kertjében.

Magyarországi szlovák költő, 1928-ban született Tótkomlóson. A tótkomlói szlovák nyelvű elemi iskolában, majd a helyi polgári iskolában végezte tanulmányait. Szülőhelyén többféle munkakörben dolgozott: mezőgazdasági munkás, úszómester, téglagyári dolgozó, futballbíró, stb. Egy időben a helyi Magyarországi Szlovákok Szövetségének elnökeként és a Komlói Hírmondó munkatársaként tevékenykedett. Néprajzi tárgyak gyűjtésével is foglalkozik. Gyűjteménye jelentős értéket képvisel és fontos szerepet játszik az alföldi szlovákság identitásának megőrzésében. 1978-tól publikálja verseit főleg szlovák, alkalmanként magyar nyelven különböző antológiákban, a helyi és az országos szlovák nyelvű lapokban: Komlói Hírmondó, Tótkomlói Evangélikus Újság, Eudové noviny, Čabän, Čabi-ansky kalendár, Náš kalendár, BARÁTSÁG.

Anyám földje

Nem értettem, miért rajong e tájért,
a konok télért, a fülledt, meleg nyárért?
Imádta a hosszú, gödrös járdát,
Kondorost, a híres betyárcsárdát.
Szarvason a Tessedik - akácot,
a Pepi – kertet, a tanyavilágot.
Csodálta a rezgő búzamezót,
az állat – harapdálta
lerágott legelőt.
S mikor a lovas – szán
csilingelt a hóban,
ő pálinkával kínált
a tót disznótorban.
S szerette a kemencében sütött,
dagasztott cipót,
a Körös – parti békát,
alkonyt kuruttyolót.

Elköltözött többször,
ahogy sorsa hozta,
de mindig visszatért
a régi kis otthonba.
Vonzotta a szíve,
s az alföldi tájék.
Sokszor emlegette:
„Petőfinek én is
nyomdokában járnék!”
Visszahúzták őt a
gyökerek és hite.
Földjével egyesült
megtört, fáradt szíve.

Most már én is tudom:
e kötődés örök.
Engem is várnak majd
az alföldi rögök.

Tavaszi leszek

Holnap
egyetlen napig
tavaszi leszek,

az utcán kamaszként
szökkenek,
barackvirág – szirmaim
kibontom
s napkobakú pitypangként

virítok árkok ölén
illatos orgonosövény
leszek

vagy melletted repdeső
madárrá változom
s ágat, szalmaszálat gyűjtve
fészket építek
a majd – szerelemnek.

Péter Erika anyai ágon szlovák származású, magyar nyelven publikáló költő, 1947-ben született Szarvason. A Brunszvik Teréz Felsőfokú Óvónőképzőben szerzett diplomát. 1989 óta Békéscsabán él. Felnőtteknek és gyerekeknek egyaránt ír. Versei és prózái irodalmi lapokban, antológiákban, gyermek magazinokban és internetes oldalakon olvashatók. A Békéscsabai Körös Irodalmi Társaság tagja.